

УДК 821.133.1
ББК 84(4Фр)
Б21

Серія “Скарби”
заснована 2013 року

Honoré de Balzac
LE PÈRE GORIOT

*Великому і славетному
Жофруа Сент-Ілеру
на знак захоплення його
працями і його генієм
Де Бальзак*

Бальзак, Оноре де

Б21 Батько Горіо : роман / Оноре де Бальзак ; пер.
з фр. Єлизавети Старинкевич. — К. : Знання,
2016. — 303 с. — (Скарби).

ISBN 978-617-07-0164-0 (серія)

ISBN 978-617-07-0215-9

Соціально-психологічний роман “Батько Горіо” Оноре де Бальзака (1799—1850) — новаторський твір. Як витончений психолог письменник у художній формі показує безмежну роль у житті особи грошей і людських пристрастей. Але якщо влада грошей вимагає керування розумом і, за Бальзаком, в певних межах є силою конструктивною, то пристрасті здебільшого не підкоряються логіці, легко переходять межу і стають руйнівними. Життя батька Горіо, його дочок, звичай вищого паризького товариства — яскраве тому підтвердження. У романі багато спостережень, описів речей, побуту, глибоких роздумів про відносини між людьми, які захоплюють читача, що робить твір цікавим та актуальним і сьогодні.

УДК 821.133.1

ББК 84(4Фр)

ISBN 978-617-07-0160-0

(серія)

ISBN 978-617-07-0215-9

© Видавництво “Знання”,
оформлення, 2016

Стара пані Воке, у дівоцтві де Конфлан, уже років сорок тримає в Парижі пансіон на Новій вулиці Святої Женеви, між Латинським кварталом і передмістям Сен-Марсо. Пансіон, відомий під назвою “Дім Воке”, відкритий для всіх — чоловіків і жінок, молодих і старих, однак це ніколи не давало приводу для пліток про звичай цього поважного закладу. Зрештою років тридцять тут і не видно було молодих людей; надто мізерне утримання мав одержувати від своєї родини юнак, щоб оселитись у цьому пансіоні. Проте 1819 року, коли почалася ця драма, тут жила одна бідна молоденька дівчина. Хоч як заявлене слово “драма” надмірним і недоречним вживанням у сучасній скорботній літературі, тут його не уникнути — хай ця повість і не драматична в справжньому розумінні слова, але закінчивши її читати, можливо, хтось пустить сльозу *intra muros et extra*¹. Чи буде повість зрозуміла і за межами Парижа? Важко сказати. Особливості цих сцен, сповнених різних спостережень і місцевого колориту, може оцінити тільки той, хто живе між пагор-

¹ *Intra muros et extra* (лат.) — у домі й поза ним. (Тут і далі — прим. ред.)

бами Монмартру і висотами Монружу¹, у знаменитій долині, де з нужденних будинків завжди обсіпається тиньк, а водостічні канами чорні від багна; у долині, де справжні самі лише страждання, а веселощі часто фальшиві, де життя таке бурхливе, що тільки по якійсь незвичайній події може залишитися більш-менш тривале враження. Проте й тут часом трапляються страждання, яким поєднання вад та чеснот надає величі й урочистості. Перед ними відступають і розчулюються навіть корисливі себелюбці, хоч це почуття минає так само швидко, як і відчуття смаку від похапцем поглинутого плода. Колісниця цивілізації, мов колісниця ідола Джагернаута², наїхавши на людське серце, не таке тендітне, як в інших, лиш на мить спинається і, розчавивши його, переможно мчить далі. Так зробите й ви — візьмете цю книжку випеченими руками й, відкинувшись у м'якому кріслі, подумайте: “Може, це мене розважить?” А прочитавши про таємні страждання батька Горіо, пообідаєте всмак і віднесете свою нечуливість на рахунок автора, закинете йому перебільшення, звинувачуючи в надмірних поетичних вигадках. Та знайте: ця драма — не вигадка, не роман. All is true³ — усе в ній таке правдиве, що кожен може впізнати її зачатки в собі, а може, й у своєму серці.

Будинок, де влаштовано пансіон, також належить удові Воке. Він стоїть у нижній частині вулиці Святої Женев'єви, де місцина спускається до Арбалетної вулиці так круто, що там рідко їздять кіньми. Це

¹ Монмартр і Монруж — у часи Бальзака північна і південна околиці Парижа.

² Джагернаут — одне з індійських божеств, статую якого в день ушанування возили на величезній колісниці. Релігійні фанатики кидалися під її колеса.

³ Усе правда (англ.).

сприяє тиші, яка панує на вулицях, затиснутих між Валь-де-Грас¹ і Пантеоном² — двома спорудами, що ніби забарвлюють повітря жовтими тонами своїх стін і затьмарюють все навколо суворими відблисками бань. Бруківка тут суха, у канавах нема ні води, ні грязюки, попід мурами росте трава. Найбезжурнішу людину, як і всякого перехожого, у цьому закутку огортає смуток; трохтіння карети там — ціла подія, будинки похмурі, від мурів тхне в'язницею. Заблукалий парижанин побачить тут хіба що самі пансіони та навчальні заклади, притулки злиднів чи нудьги, вмирущої старості чи життєрадісної, але змушеної трудитися молодості. Це найжахливіший і, треба сказати, найглухіший квартал у Парижі.

Вулиця Святої Женев'єви, неначе бронзова рама для картини, найкраще пасує до цієї оповіді, що потребує темних кольорів і поважних думок, щоб читач задалегідь перейнявся відповідним настроєм, паче мандрівник, що спускається в катакомби, де з кожним щаблем меркне світло й завмирає голос провідника. Влучне порівняння! І хто скаже, яке видовище жахливіше: черстві серця чи порожні черепа?

Фасадом пансіон виходить у садочок, утворюючи прямий кут із вулицею Святої Женев'єви, звідки видно його бічну стіну. Уздовж фасаду, між будинком і садочком, наслана бруківка завширшки з туаз³, із канавками для стоку води по обидва боки. перед нею — посипана піском алея, обабіч якої ростуть герані, олеандри та гранатові деревця в білих і синіх фаянсових вазах. Вхід до цієї алеї через хвіртку; над нею ви-

¹ Валь-де-Грас — військовий госпіталь, колишній монастир XVII ст.

² Пантеон — храм XVIII ст. з однією величезною банею; усипальниця визначних осіб Франції.

³ Туаз — близько двох метрів.

віска з написом: “ДІМ ВОКЕ”, а нижче: “Мебльовані кімнати з пансіоном для осіб обох статей”. Удень крізь ґратчасту хвіртку з гучним дзвінком видно, край бру-ківки, на стіні, що виходить на вулицю, розмальова-ну місцевим маляром під зелений мармур арку. В удаваній ніші зображено статую Амура. Дивлячись тепер на полуплений лак, яким вона вкрита, при-хильники символів, мабуть, побачать у цій статуї об-раз того паризького кохання, наслідки якого лікують за кілька кроків звідси. Про ті часи, до яких нале-жить цей мистецький витвір, свідчить напівстертий на-пис під цоколем Амура, де висловлено захоплення, з яким зустріли Вольтера, коли він повернувся 1778 року до Парижа:

*Хто б ти не був, це вчитель твої великий
Сьогодні, ввввв і наввік.*

На ніч вхід зачинають не ґратчастою, а глухою хвірткою. Садочок, завширшки на всю довжину фа-саду, розкинувся між зовнішнім муром та стіною су-сіднього будинку, усунуць вкритою плющем, що при-вертає увагу перехожих своєю незвичайною для Па-рижа мальовничістю. І мур, і стіна оловиті шпалера-ми фруктових дерев та виноградом — їхні мізерні запоршені плоди щороку бувають об’єктом клопоту пані Воке та її розмов із пожилцями. Уздовж стін і муру тягнеться вузенька доріжка, що веде до липової альтанки — слово, яке пані Воке, хоч вона й родом де Конфлан, вимовляє “олтанка” усупереч ґраматичним зауваженням своїх пансіонерів. Між двома боковими доріжками красується прямокутна ґрядка артишо-ків, обсаджена підстриженими фруктовими деревами та обсіяна по краю щавлем, салатом і петрушкою. У затінку лиц укопано круглого стола, пофарбованого зеленою фарбою, а круг нього поставлено ослони. Улітку, коли буває така спека, що курчата можуть ви-

водитись і без квочки, пансіонери, яким це дозволя-ють статки, попивають тут у холодку каву.

Чотириповерховий будинок із мансардою споруджено з вапняку і пофарбовано тією жовтою фарбою, що надає якогось банального вигляду майже всім будівлям Парижа. На кожному поверсі — п’ятеро вікон з маленькими шибками й жалюзі, з яких жодні не піднімаються на один рівень з іншими. У бічній стіні лише двоє вікон, на нижньому поверсі вони захищені залізними ґратами. За будинком — двір футів двадцять завширшки, де в добрій згоді живуть свині, кролі та кури. У глибині двору бовваніє дровітня. Між дровітнею та кухонним вікном притулилася комора для продуктів, а під нею прокладено трубу, якою сті-кають помії. З двору на вулицю Святої Женев’єви ви-ходить вузенька хвіртка — через неї куховарка ви-кидає з дому все сміття, змиваючи потім його водою, щоб уникнути штрафу за поширення зарази.

Нижній поверх, за звичаєм, відведено під пансіон. Перша кімната, з двома вікнами на вулицю і заскле-ними дверима, становить собою вітальню. Вона при-лягає до їдальні, яку відокремлюють від кухні сходи, дерев’яні приступки яких пофарбовані й натерті вос-ком. Нема нічого сумнішого, ніж отака вітальня зі стільцями та крислами, оббитими волоссяною ткани-ною в тьмяні й блискучі смужки. Посередині стоїть круглий стіл із чорнокрапчастою мармуровою стіль-ницею, а на ньому як прикраса — білий порцеляно-вий сервіз із напівстертими золотими пружками; такий посуд тепер можна побачити скрізь. Підлога поганенька, стіни обшиті панелями на рівні плеча, а вище обклеєні глянсуватими шпалерами із зображен-ням головних сцен “Телемака”¹, де класичних персо-

¹ “Телемак” — роман Франсуа Фенелона (1651—1715), образи якого запозичено з Гомерової “Одіссеї”.